

Joanna Jaroszyk¹

Narodowy Plan Stabilizacyjny z 1959 roku jako próba przezwyciężenia kryzysu gospodarczego w Hiszpanii

Streszczenie

Celem artykułu jest wskazanie przyczyn, uwarunkowań oraz skutków głębokiej reformy gospodarczej w Hiszpanii u schyłku lat 50. XX wieku wynikającej z Narodowego Planu Stabilizacyjnego, jego założeń gospodarczych, społecznych i politycznych. Wejście w życie wymuszonego dramatyczną sytuacją ekonomiczną kraju i przygotowanego pod presją Stanów Zjednoczonych oraz międzynarodowych instytucji finansowych Planu Stabilizacji oznaczało odrzucenie prowadzonej dotychczas przez reżim gen. Franco polityki autarkii gospodarczej i protekcjonizmu, przy równoczesnym otwarciu Hiszpanii na świat zewnętrzny, napływie kapitału zagranicznego, rozwoju sektora usług turystycznych oraz masowej emigracji zarobkowej obywateli tego kraju. Realizacja planu zakończyła się ekonomicznym sukcesem. W jego efekcie Hiszpania weszła na drogę szybkiego rozwoju gospodarczego, nastąpił wzrost płac realnych, a bezrobocie utrzymywało się na minimalnym poziomie. Sukces gospodarczy planu został również wykorzystany politycznie przez reżim Franco. Propagowana przez władze tzw. ideologia rozwoju miała odwrócić uwagę od wciąż niedemokratycznego systemu rządów, pozwalając reżimowi trwać w warunkach korzystnej koniunktury i rozwijającej się gospodarki.

Słowa kluczowe: Narodowy Plan Stabilizacyjny, gospodarka Hiszpanii, reformy gospodarcze, modernizacja

Wstęp

Polityka gospodarcza Hiszpanii w okresie „pierwszego frankizmu” (1939–1957) opierała się na występującym w państwach faszystowskich modelu autarkii, zakładającym podporządkowanie gospodarki bieżącym

¹ Dr Joanna Jaroszyk, Wydział Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7, 61-614 Poznań, e-mail: jaroszyk@amu.edu.pl, nr ORCiD 0000-0003-3285-2163.

celem politycznym, z szerokim wykorzystywaniem interwencjonizmu, izolacjonizmu oraz nacjonalizmu gospodarczego. Łatwymi do przewidzenia skutkami przyjętego modelu były niestabilność gospodarki krajowej oraz wzrost inflacji.

Podobnie stało się w okresie ożywienia przemysłowego II połowy lat 50. XX wieku. Realizowane w warunkach autarkii i protekcjonizmu, oparte na importowanych surowcach i urządzeniach, wywołało szybko rosnącą inflację, a stan zapaści, w jakim znajdowała się Hiszpania lat 50., wyraźnie wskazywał, że na szczytach władzy nadal nie dostrzegano konieczności reform. Tymczasem nierównomierny rozwój przemysłu (powiązany z utrzymującymi się niedoborami półproduktów i surowców), różne kursy pesety (kurs oficjalny był aż 7-krotnie wyższy od rzeczywistego, według którego trzeba było płacić za import) czy skomplikowany system kontroli czyniły nierealnym trwały wzrost gospodarczy oparty na zasadach mechanizmów rynkowych świata zachodniego.

Dopiero całkowite niemal załamanie dotychczasowego modelu rozwoju oraz nacisk Stanów Zjednoczonych na wprowadzenie reform przyniosły zmianę polityki gospodarczej Hiszpanii. Ministrowie powołanego w 1957 r. rządu zdołali przekonać generała Franco, iż brak szybkich środków zaradczych będzie oznaczać, że katastrofa gospodarcza stanie się kwestią miesięcy. Przyjęty w 1959 r. i wsparty pomocą zagraniczną Narodowy Plan Stabilizacyjny oznaczał zasadniczy zwrot w polityce gospodarczej państwa, a jego skutkiem było wejście Hiszpanii na drogę szybkiego wzrostu gospodarczego. Celem artykułu jest wskazanie podstawowych przyczyn podjęcia głębokiej reformy gospodarczej, jej uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, wynikających z planu stabilizacyjnego założeń oraz gospodarczych, społecznych i politycznych skutków podjętych w jego ramach działań.

Okoliczności wprowadzenia Narodowego Planu Stabilizacyjnego

W latach 50. XX wieku handel zagraniczny Hiszpanii wykazywał cechy charakterystyczne dla peryferii przemysłowych. Importowano głównie surowce, których brakowało w kraju lub które występowały w stopniu niedostatecznym, takie jak bawełna, tytoń czy ropa naftowa, cechujące się sztywnym popytem niezależnie od ceny. Eksport opierał się z kolei na wywozie nadwyżek rolnych (oliwy, cytrusów, ryżu czy wina) oraz produktach rybołówstwa i górnictwa. Znamienne, że więk-

szość eksportu pochodziła z peryferii rolniczych, przede wszystkim z rejonów Walencji, Murcji oraz Andaluzji, co umożliwiło z kolei finansowanie importu surowców dla przemysłu katalońskiego i baskijskiego (Fernández Navarrete 2005: 54).

Jedną z cech strukturalnych gospodarki hiszpańskiej w całym XX wieku był stały deficyt bilansu handlowego. Zjawisko to występowało również w okresie autarkii, choć w dużo mniejszym stopniu ze względu na bilateralność międzynarodowych stosunków handlowych i wynikającą z tego tendencję do równoważenia się bilansu (Fernández Navarrete 2005: 54). Dlatego też do połowy lat 50. eksport towarów finansował ponad trzy czwarte wartości importu, co w późniejszym czasie już się nie powtórzyło. Jednocześnie wszelkie transakcje zagraniczne objęte były systemem państwowej kontroli, a zatem każda międzynarodowa transakcja dotycząca towarów lub kapitału wymagała oficjalnej autoryzacji. W dużym stopniu wynikało to z obsesji reżimu Franco, aby nie generować długów zagranicznych, poza tym każdy import – potencjalnie uzależniający od dostawców zagranicznych – traktowano podejrzliwie (Delgado Gómez-Escalonilla 2001: 154–155).

Wewnętrzne stosunki gospodarcze cechował znaczny poziom etatyzacji, przejawiający się m.in. w prowadzonym pod egidą Narodowego Instytutu Przemysłu (*Instituto Nacional de Industria*) procesie wykupu od osób prywatnych akcji czy nawet całych firm oraz tworzenia i inwestowania w przedsiębiorstwa państwowe. Celem tych działań była modernizacja kraju za pomocą kapitału państwowego. Jeszcze pod koniec lat 30. miało to racjonalne uzasadnienie w obliczu wybuchu II wojny światowej, uniemożliwiającej inwestycje zagraniczne, oraz znacznego uszczuplenia kapitału prywatnego, zrujnowanego na skutek wyniszczającej kraj wojny domowej (1936–1939). W dłuższej perspektywie system oparty na niemal całkowitym zamknięciu gospodarki, planowaniu gospodarczym i realizowanym przez państwo korporacjonizmie okazał się niewydolny. Rozbudowany interwencjonizm państwowy hamował prywatną przedsiębiorczość i modernizację, co w sposób nieunikniony prowadziło Hiszpanię w stronę zapaści gospodarczej (Rodríguez Romero 1992: 312).

Przed bankructwem ratowało reżim Franco przełamanie izolacji na arenie międzynarodowej spowodowane narastającym od 1947 r. napięciem w stosunkach między Wschodem i Zachodem. Zmiany geopolityczne umożliwiły podjęcie współpracy militarnej i gospodarczej ze Stanami Zjednoczonymi, która zaowocowała podpisaniem 26 września 1953 r. porozumienia, zwanego oficjalnie Paktem Madryckim (Mularska-Andziak 1983: 105). Na mocy paktu Hiszpania zyskała pomoc go-

spodarczą i techniczną, w tym pożyczki i kredyty na łączną kwotę około 930 mln dolarów (w latach 1950–1960), nie licząc dostaw surowców i produktów rolnych. Hiszpania mogła na korzystnych warunków nabywać nadwyżki produktów rolnych, rozliczając się w pesetach. Szacuje się, że łączna pomoc wojskowa i gospodarcza USA dla Hiszpanii wyniosła w latach 1953–1963 około 2 mld dol., co pozwalało państwu rządowemu przez gen. Franco „utrzymać się na powierzchni” (Mularska-Andziak 1983: 109)².

Pomimo wsparcia Stanów Zjednoczonych kurczowe trzymanie się zasad autarkii pogłębiało problemy gospodarcze Hiszpanii, których apogeum nastąpiło w 1956 r. Wzrost cen znacznie przewyższający wzrost płac spowodował spadek siły nabywczej pesety, a w konsekwencji pierwsze niepokoje społeczne, szczególnie w zagłębiach górniczych Asturii, w przemyśle baskijskim oraz w Barcelonie. Zadekretowanie znacznej podwyżki płac przez reżim doprowadziło z kolei do dalszego wzrostu cen, napędzając tym samym spiralę inflacyjną. Na koniec grudnia 1956 r. inflacja sięgnęła 8,4%, rok później było to już 13,2%, zaś w roku 1958, mimo pewnej poprawy sytuacji (inflacja na koniec grudnia zmniejszyła się do 11,9%), średnioroczny wzrost cen wyniósł 13,4% (<https://www.inflation.eu/es/tasas-de-inflacion/ipc-inflacion-1958.aspx>).

Realna groźba niewypłacalności skłoniła władze Hiszpanii do podjęcia reform, będących warunkiem dalszej pomocy finansowej ze strony USA, która w 1957 r. osiągnęła najwyższy w okresie 1951–1963 poziom aż 205,6 mln dolarów (Mularska-Andziak 1983: 109). Równocześnie republikańska administracja prezydenta Dwighta Eisenhowera lobbowała za wejściem Hiszpanii do międzynarodowych organizacji finansowych, takich jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Bank Światowy. Miało to pomóc temu państwu w uzyskaniu dostępu do pomocy wielostronnej, co z kolei zmniejszyłoby ryzyko ponoszone przez Stany Zjednoczone. Rząd hiszpański, za pośrednictwem ambasadora w Waszyngtonie, złożył formalny wniosek o członkostwo w MFW i Banku Światowym w styczniu 1958 r., uzyskując w tym samym roku miejsce w obu organizacjach (Hofmann 2018: 834).

Zanim to jednak nastąpiło, polityka gospodarcza Hiszpanii została poddana analizie przez Europejską Organizację Rozwoju Gospodarczego (OEEC), w której stałą delegację Hiszpania miała już od marca 1955 r. Eksperti tej organizacji zwrócili w raporcie uwagę, iż metody ograniczania inflacji oparte na bezpośredniej kontroli cen, płac i handlu zagra-

² Ceną za wsparcie gospodarcze było ustanowienie na rzecz Stanów Zjednoczonych m.in. jednostronnych preferencji handlowych, licznych przywilejów dla kapitału amerykańskiego czy specjalnego systemu rozliczeń.

nicznego okazały się nieskuteczne, a powstała sytuacja wymagała wprowadzenia energicznej polityki antyinflacyjnej, co było również warunkiem wstępnym osiągnięcia równowagi w wymianie zewnętrznej (Delgado Gómez-Escalonilla 2001: 151, 155).

Silna presja wywierana na rząd Franco przez międzynarodowe organizacje finansowe oraz administrację amerykańską skłoniła władze Hiszpanii do przyjęcia szeregu środków, które można określić jako „przedstabilizujące”. Misję przeprowadzenia reform otrzymał nowy rząd wyłoniony w 1957 r., w którym wiodącą rolę odgrywali tzw. technokraci z Opus Dei, w tym przede wszystkim Laureano López Rodo jako Sekretarz Generalny Prezydium Rządu, Alberto Ullastressem jako minister handlu oraz Mariano Navarro Rubio na stanowisku ministra finansów. Wskazuje się przy tym, że faktycznym *spiritus movens* przemian gospodarczych stał się Joan Sardà Dexeus, który został dyrektorem Działu Badawczego Banku Hiszpanii (Martin-Aceña 2019: 14–15)³.

W przeciwieństwie do uprzednio prowadzonej polityki wynagrodzeń, tym razem w obliczu inflacji zamrożono płace i pensje publiczne, a także wdrożono politykę ograniczania kredytów i podwyżek stóp procentowych. Ponadto podjęto próbę przejścia w kierunku jednego kursu walutowego mającego zastąpić wiele dotychczas stosowanych kursów, wyznaczanych w zależności od cen strategicznych towarów importowanych. W ten sposób ustalono kurs wymiany rodzimej waluty na poziomie 42 peset za dolara, co oznaczało *de facto* dewaluację, jednak wciąż niewystarczającą w stosunku do jej realnej wartości rynkowej⁴.

15 września 1958 r. Hiszpania została przyjęta w poczet członków Międzynarodowego Funduszu Walutowego. W październiku tego roku na dorocznym zgromadzeniu w New Delhi stwierdzono iż „tylko prawdziwy, efektywny i autentyczny kurs wymiany peset będzie akceptowany”. Tym zaleceniom wtórowały wnioski płynące ze strony ekspertów Banku Światowego, którzy w raporcie dla Zarządu Banku zalecili „niefinansowanie projektów przemysłowych, dopóki rząd hiszpański nie zakończy programu stabilizacji monetarnej, który miałby opanować inflację” (de Blas Ortega, Baranda Leturio 2022).

³ Sardà wywodził się z tradycji liberalnej i katalońskiej. Przebywał na emigracji do 1956 r., a ze względu na pracę w Banku Wenezueli utrzymywał dobre stosunki z urzędnikami Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW), w tym z szefem tej instytucji dla Europy Gabrielem Ferrą.

⁴ Bliższa wartości realnej była cena ustalana na czarnym rynku miasta Tanger, oscylująca wokół poziomu 60 peset za dolara i niekiedy osiągająca nawet wartość 62 peset za dolara.

Założenia Narodowego Planu Stabilizacyjnego

21 lipca 1959 r. nastąpiło przyjęcie *Decreto-Ley de Ordenación Económica*, powszechnie znanego jako „Plan Stabilizacji”, który sankcjonował głęboką przebudowę systemu gospodarczego Hiszpanii (*Decreto-Ley* 1959: 174). Wcześniej, bo w czerwcu 1959 r., do Madrytu przybył dyrektor zarządzający Międzynarodowego Funduszu Walutowego Per Jacobson. Spotkał się on z generałem Franco, który ostatecznie wyraził zgodę na wdrożenie planu uzgodnionego między stroną hiszpańską i specjalistami MFW oraz OEEC (Martin-Aceña 2019: 9).

Przyjęty ostatecznie program reform był inspirowany ówczesnym planem francuskim i innymi podobnymi, promowanymi przez MFW. Wśród środków zapisanych w Planie Stabilizacji znalazły się m.in.: dewaluacja pesety, liberalizacja handlu zagranicznego (zwłaszcza importu), otwarcie na kapitał zagraniczny, wzrost dochodów podatkowych, modyfikacja taryf celnych, ograniczenie wydatków publicznych, wzrost stóp procentowych czy ograniczenia w zakresie udzielania pożyczek bankowych. Dobór środków w walce z kryzysem gospodarczym był zatem typowy dla ortodoksji gospodarczej charakteryzującej MFW, a wprowadzone ograniczenia monetarne oraz szczególnie nacisk na kontrolę inflacji w krótkim okresie miały wyraźnie deflacyjny cel (Cavalieri 2014: 151).

Wartość hiszpańskiej waluty określono na poziomie 60 peset za dolara, co oznaczało 18-procentową dewaluację w stosunku do wcześniej obowiązującego oficjalnego kursu wymiany. Manewr ten połączony z ujednoczeniem kursu pesety w obrocie wewnętrznym i w handlu zagranicznym zapewnił stabilność waluty hiszpańskiej, co sprzyjało zarówno eksportowi, jak i inwestycjom zagranicznym (Cavalieri 2014: 150).

Kolejnym krokiem była redukcja wydatków publicznych i połączona z tym zwiększona kontrola nad nimi, chociaż w tym wypadku możliwości były dość ograniczone. Hiszpania końca lat 50. zatrudniała bowiem relatywnie niewielu, bo „zaledwie” 700 tys. urzędników (dla porównania w 2017 r. korpus urzędniczy tego państwa liczył już ponad 2,5 mln osób). Ponadto reżim gen. Franco nie był zbyt rozrzutny, czego dowodem stosunkowo niewielka presja fiskalna, która przez większość czasu trwania dyktatury wynosiła około 11% (w 2017 r. było to już 32,2%). W związku z tym nie było zbyt wielu obszarów, w których dałoby się wprowadzać oszczędności. Zamrożono zatem płace w sferze publicznej oraz ograniczono wydatki na wojsko (szczególnie istotne skądinąd dla reżimu) (Comin 2017).

Pierwszy z wymienionych środków miał na celu, wraz z podwyżką stóp procentowych, powstrzymanie inflacji. Dodatkowo dekret upoważ-

niał ministra finansów do ustalania limitów operacji przeprowadzanych przez banki, w tym udzielanych przez nie kredytów. Jednocześnie wprowadzono zakaz, traktowanego jako jedno ze źródeł inflacji, wykupywania przez banki prywatnych obligacji natychmiast po ich emisji. Towarzyszyła temu podwyżka stopy dyskontowej Banku Hiszpanii z poziomu 5% do 6,25% (de Blas Ortega, Baranda Leturio 2022). Aby wyjść z kryzysu, konieczne było także zwiększenie dochodów państwa poprzez stosowne zmiany polityki fiskalnej. Głębsza reforma w tym zakresie została jednak przeprowadzona dopiero w 1963 r., zapewniając wtedy Hiszpanii niezbędne dochody podatkowe w dobie przyspieszonego rozwoju gospodarczego (Pan-Montojo 2015: 570).

Zgodnie z wytycznymi planu rząd w Madrycie zakładał stopniowe ograniczanie swojej władzy nad gospodarką. Ważnym punktem było otwarcie się rynku hiszpańskiego na zagranicę, oznaczające ułatwienie importu i powiązanie gospodarki krajowej z międzynarodową. Niedługo po podpisaniu dekretu rząd wprowadził serię ułatwień dla zagranicznych inwestorów planujących wejście na rynek hiszpański (Cavalieri 2014: 145).

Realizacja założeń Planu Stabilizacji z 1959 r. była warunkiem uruchomienia przez organizacje międzynarodowe wsparcia finansowego dla Hiszpanii w wysokości 544 mln dolarów. Na pomoc tę złożyły się MFW (175 mln dolarów), OEEC (45 mln), rząd USA (253 mln, w ramach umów dwustronnych) oraz prywatne banki Nowego Jorku (71 mln, w ramach otwartych linii kredytowych). Była to kwota znacząca – stanowiła około 6% hiszpańskiego dochodu narodowego z 1959 r. (około 9100 mln dolarów) i blisko 50% całkowitego rocznego dochodu państwa (de Blas Ortega, Baranda Leturio 2022).

Gospodarcze efekty planu

Zastosowane w Hiszpanii i nastawione na walkę z inflacją instrumenty makroekonomiczne przesądziły o spadku PKB tego kraju w 1959 r. o 0,5% oraz skromnym wzroście na poziomie 1,7% w roku następnym. Mimo tego pozytywne dla gospodarki skutki realizacji Planu Stabilizacji szybko stały się widoczne. Jeszcze w 1959 r. Hiszpania odnotowała nadwyżkę bilansu płatniczego w wysokości 81 mln dolarów, w Banku Hiszpanii wzrosły rezerwy dewiz, a inflacja mierzona w relacji rok do roku spadła z 11,9% w grudniu 1958 r. do 3,8% w grudniu 1959 i 0,6% w końcu 1960 r. W 1961 r. wzrost Produktu Krajowego Brutto Hiszpanii wyniósł aż 13% (de Blas Ortega, Baranda Leturio 2022; <https://www.inflation.eu/es/tasas-de-inflacion/ipc-inflacion-1960.aspx>).

Wiele korzyści przyniosło otwarcie gospodarki na kapitał zagraniczny, uzgodnione wcześniej z międzynarodowymi organizacjami finansowymi. Promocja bezpośrednich inwestycji zagranicznych, z dopuszczeniem udziału zagranicznego w spółkach hiszpańskich, sprzyjała napływowi kapitału, głównie z USA oraz w mniejszym stopniu ze Szwajcarii, Niemiec i Francji. Hiszpania przyciągała inwestorów przede wszystkim tanią siłą roboczą, pozbawioną, co istotne, wolności związkowych i praw socjalnych, co zapewniało rentowność i szybki zwrot nakładów (Fernández Navarrete 2005: 71).

Bardzo korzystne były dla Hiszpanii średnio- i długoterminowe skutki wprowadzenia planu. W latach 1960–1975 gospodarka tego państwa rosła w średnim rocznym tempie 7%, w latach 1960–1963 osiągnęła nawet wynik dwucyfrowy, plasując się na drugim miejscu wśród państw uprzemysłowionych (tuż za Japonią). Produkt krajowy brutto zwiększył się z 633 mld peset w 1960 r. do 5870 mld peset w 1975 r. W ten sposób Hiszpania po reformach gospodarczych mogła wreszcie wkroczyć na drogę modernizacji i industrializacji i dołączyć do notowanego po wojnie europejskiego wzrostu gospodarczego, który do 1959 r. był hamowany przez autarkiczne koncepcje reżimu gen. Franco (de Blas Ortega, Baranda Leturio 2022).

Tabela 1. Obroty bieżące i kapitałowe oraz dynamika PKB Hiszpanii w latach 1950–1963

Table 1. Current and capital turnover and GDP growth in Spain 1950–1963

Rok	Obroty bieżące			Obroty kapitałowe	Dynamika PKB (w %)
	Handel	Usługi	Transfery		
	w mln dolarów				
1950	62,0	-11,0	2,3	36,3	2,1
1951	116,8	-7,5	4,6	-32,1	9,2
1952	-52,3	10,5	4,1	34,6	8,6
1953	-56,5	64,0	13,9	11,1	0,0
1954	-91,3	87,1	31,0	-12,2	7,1
1955	-112,4	118,7	73,3	67,4	3,3
1956	-250,9	172,6	64,1	133,2	8,2
1957	-303,7	132,0	58,8	121,0	3,3
1958	-258,5	105,5	87,6	138,5	6,3
1959	-235,2	134,9	72,9	97,6	-0,5
1960	57,1	250,1	90,1	245,0	1,7
1961	-278,7	219,0	162,6	210,3	13,0
1962	-637,8	467,2	220,9	120,9	10,8
1963	-1 033,3	589,7	257,8	218,6	10,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Fernandez Navarrete 2005.

Przeprowadzona wraz z wejściem w życie planu dewaluacja pesety oraz otwarcie kraju na świat zewnętrzny stworzyły warunki do rozwoju masowej turystyki (Hiszpania „sprzedawała słońce i plaże”). Zapewniało to stały dopływ dewiz (podobnie jak przekazy pieniężne od emigrantów szukających pracy w Europie oraz napływ inwestycji długoterminowych z zagranicy), pozwalający na wyrównanie chronicznego deficytu w handlu zagranicznym. Już w 1960 r. przychody Hiszpanii z usług wyniosły 250 mln dolarów, a w ciągu kolejnych dwóch lat niemal się podwoiły.

Wejście w życie Planu Stabilizacji przyczyniło się również do rozwiązania problemu napływającej na rynek pracy nadwyżki siły roboczej pochodzenia wiejskiego. Szybki i stabilny wzrost gospodarczy w latach 60. i pierwszej połowie lat 70. (do kryzysu 1973 r.) nie był wprawdzie w stanie jej w całości wchłonąć, jednak otwarcie gospodarcze Hiszpanii oznaczało usunięcie barier uniemożliwiających hiszpańskim robotnikom pracę za granicą. Dzięki masowej emigracji do centrów rozwoju gospodarczego Europy (Niemiec, Francji i Szwajcarii) problem bezrobocia nie zaistniał (stopa bezrobocia przez kolejne lata utrzymywała się na poziomie nieprzekraczającym 3%), a liczna populacja emigrantów przekazywała do kraju znaczące kwoty w walutach obcych, które pozytywnie oddziaływały na bilans płatniczy Hiszpanii i wspomagały jej modernizację.

Společne konsekwencje realizacji planu

Oparte na programie walki z inflacją reformy gospodarcze okupione były wieloma kosztami społecznymi. Bezpośrednio po wprowadzeniu Planu Stabilizacji nastąpił nieunikniony i gwałtowny spadek popytu wewnętrznego spowodowany deflacyjnymi środkami stabilizującymi. Przyniosły one znaczące obniżenie realnych wynagrodzeń, których siła nabywcza już wcześniej utrzymywała się na poziomie wyraźnie niższym od zanotowanego jeszcze przed wybuchem wojny domowej (Florensa 1998: 98).

Według danych zebranych przez Najwyższą Radę Oficjalnych Izb Handlowych Przemysłu i Żeglugi Hiszpanii, uznawanych za bardziej wiarygodne od oficjalnie publikowanych w Roczniku Statystycznym Hiszpanii (AEE) przez Dyрекcję Generalną Instytutu Geograficznego i Statystycznego (Vilar Rodriguez 2004: 83–85), płace robotników niewykwalifikowanych aż do połowy lat 50. nigdy nie osiągnęły 60% siły nabywczej z roku 1936, a jeszcze gorzej było pod tym względem z płacami robotników wykwalifikowanych (tab. 2). Relatywnie najniższy poziom płace te uzyskały w roku 1951 (39,4%), a rosnać zaczęły w roku

następnym, co miało związek z napływem pomocy ze Stanów Zjednoczonych. Szczególnie widoczny był skok wynagrodzeń w 1956 r., który miał związek z zadekretowaną przez ministra pracy José Antonio Giróna podwyżką płac, będącą reakcją reżimu na strajki i ruchy protestacyjne w zagłębiach górniczych Asturii, Kraju Basków i Katalonii, spowodowane inflacją i utratą siły nabywczej pieniądza z poprzednich lat (Vilar Rodríguez 2004: 106).

Tabela 2. Siła nabywcza wynagrodzeń w Hiszpanii w latach 1936–1963 według szacunków Najwyższej Rady Oficjalnych Izb Handlowych Przemysłu i Żeglugi Hiszpanii i danych publikowanych w Roczniku Statystycznym Hiszpanii (1936=100)

Table 2. Purchasing power of wages in Spain from 1936 to 1963 according to estimates by the Supreme Council of the Official Chambers of Commerce of Industry and Shipping of Spain and data published in the Statistical Yearbook of Spain (1936=100)

Rok	Robotnicy wykwalifikowani		Robotnicy niewykwalifikowani	
	CSCCN	AEE	CSCCN	AEE
1936	100,0	100,0	100,0	100,0
1943	52,7	73,7	57,1	79,9
1944	52,0	69,7	56,5	75,8
1945	54,0	64,4	58,9	70,3
1946	50,3	61,8	52,5	64,4
1947	45,2	55,5	47,9	58,7
1948	43,1	55,4	45,4	58,4
1949	41,5	52,1	44,1	55,3
1950	43,0	53,3	45,7	56,6
1951	37,0	49,5	39,4	52,9
1952	40,0	55,2	43,2	59,8
1953	42,1	56,8	43,5	58,7
1954	50,6	67,9	51,6	69,3
1955	48,5	65,4	50,2	67,8
1956	80,0	105,9	87,5	115,8
1957	69,4	99,5	75,3	107,9
1958	61,6	89,2	66,3	96,1
1959	58,9	83,5	64,5	91,4
1960	58,0	82,7	63,4	90,3
1961	58,1	82,7	64,1	90,8
1962	67,1	93,5	71,9	100,2
1963	89,0	122,3	100,1	137,6

CSCCN – *Consejo Superior de Camaras Oficiales de Comercio de Industria y Navegacion de Espana* / Najwyższa Rada Oficjalnych Izb Handlowych Przemysłu i Żeglugi Hiszpanii.

AEE – *Anuario Estadístico de Espana* / Rocznik Statystyczny Hiszpanii.

Źródło: <https://descubrirlahistoria.es/2019/08/plan-de-estabilizacion-de-1959-la-espana-franquista-bajo-la-supervision-del-fondo-monetario-internacional/>

Przyjęcie w 1957 r. pakietu środków „przedstabilizacyjnych” oznaczało jednak m.in. zamrożenie płac, w tym wynagrodzeń w sektorze publicznym. W efekcie już w tym roku siła nabywcza wynagrodzeń robotników spadła o 13–14% i obniżała się w kolejnych latach, osiągając w 1960 r. poziom o ok. 28% niższy od tego z roku 1956. W przypadku robotników niewykwalifikowanych oznaczało to 63,4% poziomu z roku 1936, zaś dla robotników wykwalifikowanych wskaźnik ten był jeszcze niższy i wynosił 58%. Można zatem przyjąć, że skutkiem wprowadzanych reform stał się blisko 30-procentowy spadek wysokości płac realnych, wymuszający często na pracownikach wydłużenie czasu pracy do 10–12 godzin czy też poszukiwanie dodatkowego zatrudnienia (de Blas Ortega, Baranda Leturio 2022).

Dopiero w 1963 r., czyli 25 lat po zakończeniu wojny domowej, płace osiągnęły w Hiszpanii wyrażany wartością siły nabywczej poziom z roku 1936. Na uwagę zasługuje fakt, że właśnie od 1963 r., wraz z presją płacową wywieraną przez pracowników, tempo wzrostu PKB zaczęło zwalniać, a skutkiem zakwestionowania w ten sposób konkurencyjności opartej na niskich płacach stało się pogłębiające się pogorszenie salda rachunku obrotów bieżących. Z czasem miało to doprowadzić do przeprowadzonej w 1967 r. pod nadzorem międzynarodowych instytucji finansowych drugiej dewaluacji waluty z ustalonego w 1959 r. poziomu 60 peset za dolara do 70 peset (Pelet Redon 2002: 271).

Kolejnym istotnym skutkiem społecznym wejścia w życie Planu Stabilizacyjnego i związanego z tym początkowo pogorszenia poziomu życia stała się masowa emigracja zarobkowa Hiszpanów do państw Europy Zachodniej. Obok niskich płac wśród jej przyczyn znalazły się również wspomniane wyżej zmiany w gospodarce rolnej, uwalniające nadwyżki siły roboczej, której nie był w stanie wchłonąć wewnętrzny rynek pracy. Warto dodać, że emigracja zarobkowa była wspomagana przez państwo za pośrednictwem Hiszpańskiego Instytutu Emigracji (IEE), a oficjalne dane zgromadzone przez ten organ wskazują, iż w latach 1960–1969 na emigrację stałą udało się blisko 618 tys. osób. Z drugiej strony informacje pozyskane z rejestrów państw przyjmujących szacują łączną liczbę aż 1,32 mln emigrantów z Hiszpanii i na tym poziomie należało określić skalę emigracji zarobkowej w tym okresie (Babiano, Fernandez Asperilla 2003: 286).

Konkluzje

Zainicjowane w drugiej połowie lat 50. systemowe reformy gospodarcze w Hiszpanii wymuszone były dramatyczną sytuacją ekonomiczną kraju. Zostały przeprowadzone pod presją Stanów Zjednoczonych oraz

międzynarodowych organizacji finansowych, które narzuciły zasadnicze kierunki podjętych w ramach Narodowego Planu Stabilizacyjnego działań, jak też nadzorowały jego realizację, warunkując tym wsparcie finansowe dla gospodarki hiszpańskiej. Wejście w życie planu oznaczało odrzucenie prowadzonej dotychczas przez reżim gen. Franco polityki autarkii gospodarczej i protekcjonizmu oraz równoczesne otwarcie Hiszpanii na świat zewnętrzny, napływ kapitału zagranicznego, rozwój sektora usług turystycznych oraz masową emigrację zarobkową obywateli tego kraju.

Realizacja Narodowego Planu Stabilizacyjnego zakończyła się ekonomicznym sukcesem. W jego efekcie Hiszpania weszła na drogę szybkiego rozwoju gospodarczego, a mimo wysokich początkowo kosztów społecznych reform pozytywnym skutkiem realizacji planu stał się również będący konsekwencją poprawiającej się sytuacji gospodarczej wzrost płac realnych, które wreszcie przekroczyły poziom sprzed wybuchu hiszpańskiej wojny domowej.

Co istotne, sukces gospodarczy planu został skwapliwie wykorzystany przez propagandę reżimu Franco. Pomijając w obowiązującym przekazie wpływ międzynarodowych instytucji finansowych i gospodarczych (MFW, Bank Światowy, OEEC), podkreślała ona zasługi w industrializacji i modernizacji państwa położone przez dokooptowanych do rządu i kluczowych instytucji gospodarczych państwa technokratów z Opus Dei, czyli najbardziej konserwatywnej i sprzyjającej reżimowi organizacji katolickiej. Hiszpański cud gospodarczy, jak o nim często mówiono, stał się ważnym elementem działań reżimu na rzecz procesu odpolitycznienia społeczeństwa hiszpańskiego. Propagowana przez władze tzw. ideologia rozwoju (*desarrolismo*) w zamierzeniu miała odwrócić uwagę od wciąż niedemokratycznego systemu rządów i braku liberalizacji politycznej i kulturowej, pozwalając reżimowi trwać w warunkach korzystnej koniunktury i rozwijającej się gospodarki przez kolejne blisko dwie dekady.

Literatura

- Babiano J., Fernandez Asperilla A., 2003, *Elementos del proceso de la emigración española de los años sesenta. La voz de un pasado reciente*, „Gaceta Sindical. Reflexion y debate”, nr 3.
- Cavalieri E., 2014, *España y el FMI: La integración de la economía española en el sistema monetario internacional 1943–1959*, „Estudios de Historia Económica”, nr 65.

- Comin F., 2017, *La fiscalidad del estado del bienestar frente a la fiscalidad del franquismo (1940–2016)*, https://www.aehe.es/wp-content/uploads/2016/01/201709_Francisco-Comin.pdf (dostęp 10.09.2022).
- de Blas Ortega J., Baranda Leturio J.L., 2022, *Plan de Estabilización de 1959. La España franquista bajo la supervisión del Fondo Monetario Internacional*, <https://descubriralahistoria.es/2019/08/plan-de-estabilizacion-de-1959-la-espana-franquista-bajo-la-supervision-del-fondo-monetario-internacional/> (dostęp 4.09.2022).
- Decreto-Ley* 10/159 de 22 julio 1959, B.O.E. nr 174.
- Delgado Gómez-Escalonilla L., 2001, *El ingreso de España en la Organización Europea de Cooperación Económica*, „Arbor” CLXX, 669.
- Fernández Navarrete D., 2005, *La política económica exterior del franquismo: del aislamiento a la apertura*, „Historia contemporánea”, nr 30.
- Florensa S., 1998, *La España del Plan de Estabilización*, „Siglo XX Historia Universal. Hacia la Unidad Europea”, nr 26.
- Hofmann A.C., 2018, *1959. El Plan de Estabilización* [w:] *Historia Mundial de España*, red. Xosè M. Nuñez Seixas, Barcelona. <https://www.inflation.eu/es/tasas-de-inflacion/ipc-inflacion-1958.aspx> (dostęp: 20.09.2022).
- Martin-Aceña P., 2019, *El Plan de Estabilización de 1959. El Banco de España y Joan Sarda* [w:] *60 aniversario del Plan de Estabilización. Homenaje a Joan Sarda*, Madrid.
- Mularska-Andziak L., 1983, *Pakt Madrycki*, „Przegląd Historyczny”, nr 1.
- Pan-Montojo J., 2015, *Entre la reforma y las contrarreformas: una historia política de la fiscalidad española en la democracia* [w:] *La evolución de la Hacienda Pública en Italia y España (siglos XVIII–XXI)*, Alicante.
- Pelet Redon C., 2002, *Los últimos cuarenta años de peseta: de Bretton Woods a la Unión Monetaria*, „Acciones e Investigaciones Sociales”, nr 15.
- Rodriguez Romero L., 1992, *El Instituto Nacional de Industria: una historia económica*, „Revista de Historia Económica/ Journal of Iberian and Latin American Economic History”, nr 2.
- Vilar Rodríguez M., 2004, *La ruptura posbelica a través del comportamiento de los salarios industriales: nueva evidencia cuantitativa (1908–1963)*, „Revista de Historia Industrial”, nr 1.

The National Stability Plan of 1959 as an attempt to overcome the economic crisis in Spain

Abstract

The aim of the article is to indicate the causes, conditions and effects of undertaking a deep economic reform in Spain at the end of the 1950s, resulting from the National Stabilization Plan, and its economic, social and political assumptions. The entry into force of the Stabilisation Plan, forced by the country's precarious economic situation and prepared under pressure from the United States and international financial institutions, meant the rejection of the policy of economic autarky and protectionism pursued thus far by the Franco regime, while at the same time opening Spain to the outside world, the inflow of foreign capital, the development of the tourism services sector and mass economic emigration of its citizens. The implementation of the Plan was an economic suc-

cess. As a result, Spain embarked on a path of rapid economic development, real wages increased and unemployment flattened at a minimum level. The economic success of the Plan was also exploited politically by the Franco regime. The so-called ideology of development promoted by the government was intended to divert attention from the enduring undemocratic system of government, allowing the regime to continue in conditions of favourable prosperity and a developing economy.

Key words: National Stabilization Plan, Spanish economy, economic reforms, modernization